

SMIRENA LJEPOTA RAZLIČITIH VIĐENJA STVARNOSTI

prof. dr. sc. Diana Zalar

Učiteljski fakultet, Zagreb

diana.zalar@ufzg.hr

Sažetak

U našoj zemlji poneki se nakladnik, periodično, odvaži stvoriti slikovnički niz prema nekom zacrtanom kriteriju ili se specijalizirati za slikovnice (Sipar), ili tiskati slikovnice odabranoga autora koji je afirmiran u svijetu (Ibys grafika – slikovnice Kestutisa Kasparavičiusa, Hum Naklada - Janosch). U ovome radu riječ je o četiri slikovnice koje je posljednjega desetljeća objavio izdavač ArTresor naklada, i koje kao da su izabrane prema ključu intimističkoga pogleda u život djeteta suvremenoga (i futurističkoga) doba. Stoga bi mogle biti zanimljive u okviru skupa koji se bavi djetinjstvom i novom zavičajnošću. Belgijska slikovnica „Velika tvornica riječi“ Agnes de Lestrade i Valerije Docampo odvođi nas u svijet u kojemu se riječi kupuju da bi ih se moglo izgovoriti; slikovnica „Sve je to obitelj!“ njemačkih autorica Alexandre Maxeiner i Anke Kuhl dobila je nagradu za priču o raznovrsnosti koncepta suvremene obitelji; Pija Lindenbaum suvremena je švedska spisateljica koja se pozabavila temom osamostaljivanja u slikovnici „Ema spava negdje drugdje“; a Flamanac Klaas Verplancke u slikovnici „Ukuhane jabuke“ govori o strahu. Svi navedeni autori vrlo su afirmirani i često nagrađivani u europskom knjižnom svijetu, pa je bilo zanimljivo upoznati njihove prioritete i pristupe kad je trenutak za razgovor o djetinjstvu.

Odabrala sam četiri slikovnice nakladnika ArTresor iz edicije *Mali medvjed, 1. kolo Sjevernjača* za ovaj prikaz, jer su me zaintrigirale tematikom i pristupima. Riječ je o slikovnicama *Ema spava negdje drugdje* švedske spisateljice i ilustratorice Pije Lindenbaum, *Ukuhane jabuke* belgijskoga umjetnika Klaasa Verplanckea, *Velika tvornica riječi*, tiskana u Bruxellesu, autora Agnes de Lestrade i Valerije Docampo, te *Sve je to obitelj! O djetetu nove djevojke brata tatine prijašnje žene i ostaloj rodbini* njemačkih autorica Alexandre Maxeiner i Anke Kuhl. Zajedničko je svim četirima slikovnicama da ih je izdao isti izdavač koji je ediciju očigledno postavio u obzor visokih umjetničkih očekivanja. Osim toga, sve četiri traže zajedničko čitanje i promatranje odraslih i djece jer su teme problemske i važne, a istodobno vrlo diskutabilne i ne baš jednostavne.

Prespavati kod prijateljice! Kako nam je nekoć svima srce tuklo zbog toga! Slikovnica *Ema spava negdje drugdje* upravo govori o tom sjajnom događaju. Ema je predškolska djevojčica (ili možda prvoškolka) koju otac, prema dogovoru s djecom i roditeljima, ostavlja kod njezine prijateljice na igri i spavanju. Čim otac ode, Emi Rosin dom počinje izgledati neprivlačno i zastrašujuće. Čudno i miriše... Neprestano se ponavlja

rečenica „konačno se možemo početi igrati“, no djevojčice same ne znaju i ne mogu osmisлити svoj boravak u kući. Tako se veliko očekivanje pretvara u veliko razočaranje. Rosa ne zna dijeliti svoje s drugim, pa tako Ema mora na kraju spavati s nepoznatim psom na podu, pas je bolestan i linja se, Rosina baka izgleda kao mrtvac, Rosa ima bučne i nervozne zamorce, brat Elmer je tinejdžer i ljut na sve i svakoga, a „ima barem 100 metara“. A tek hrana koju jedu u toj obitelji! Neprivlačna i neukusna... Kako sve ovo prolazi kroz Eminu svijest, dimenzije vrata i proporcije predmeta se razvlače i mijenjaju iz časa u čas, kao u noćnoj mori. Kuća u kojoj mora provesti noć postaje sve samo ne ugodno mjesto. No, ona je preponosna da bi se rasplakala i zvala tatu u pomoć. Ujutro je on pronalazi u ormariću ispod sudopera, zajedno s Rosi. Sve izgleda vedrije, a djevojčicama je i smiješno. Što je od tih događaja bilo snoviđenje, a što stvarnost? Teško je reći.

Flamanski autor slikovnice *Ukuhane jabuke* također crtežima pokazuje stanje svijesti djeteta, u ovome slučaju dječaka. On živi s ocem koji „mijenja“ svoj izgled ovisno o tome kakvo raspoloženje dječak „vidi“ u njemu. Pod naslovom piše: *Svog tatu sam dobio. Bio je tu kad sam se rodio, i još ga uvijek imam.* Tata je dosta neobičan primjerak ove vrste. Ponekad pomalo smiješan, voli plesati, pjevati, igrati nogomet sa svojim dječakom. Ukuhava jabuke, pravu poslasticu. Ponekad, kad je ljut i umoran, uopće nije smiješan, sličan je dlakavom majmunu preobučenom u ljudsko odijelo... Dječak kao da ima dva oca s dva potpuno različita lica. Iako, zna da će uvijek prevladati ono vedro i lijepo. Dječakova viđenja situacija autor presvlači u scene neobičnih stabala koja govore, koja imaju ruke umjesto grana. Pritom čitatelj može naslutiti da su jabukova stabla poput nove reinkarnacije njegovog oca. I dječak i otac odvojene su jedinice, iako okrenuti jedan drugome. Očigledno, nitko više ne pripada njihovoj obitelji. Poznato je da predškolska djeca mogu vidjeti ljutitog i veseloga roditelja kao dvije ili tri osobe koje nemaju veze jedna s drugom, no s vremenom uviđaju da je to samo tlapnja. Dječak iz slikovnice na putu je prema tom saznanju, a mašta mu govori da će na kraju sve biti u redu.

Slikovnica belgijskih autora *Velika tvornica riječi* govori o zemlji u kojoj ljudi ne govore dok ne kupe riječ i ne progutaju je. Nije lako pronaći riječi, a nije lako ni progovoriti. Ima skupih i jeftinijih riječi. To je zemlja velike tvornice riječi u kojoj smisleno govoriti mogu samo imućni. Na sniženju su neupotrebljive riječi (dadaizam, filodendron), postoje i one leteće koje se hvataju mrežom za leptire. Riječi se izgovaranjem troše, tako da ih ne možeš izgovarati unedogled. Izuzetno maštovita i višeznačna priča, koja nas tjera na razmišljanje o tome koliko sve manje razgovaramo, sve manje se služimo riječima, sve manje oblikujemo lijepe i smislene rečenice. Govori i o vrijednostima jezika, i uopće o vrijednostima i prioritetima. Kako izreći ljubav ako nemate dovoljno riječi? I to se može, samo treba biti dovoljno dosjetljiv. Likovna strana ove slikovnice dosta je tmurna i sjetna, a interijeri i eksterijeri podsjećaju na nekakav otuđeni svi-

jet prepun zavojitih stepenica, tvorničkih dimnjaka i beščutnih strojeva. Pomalo zastrašuje. Ali i ohrabruje, jer se i u takvome okruženju može roditi ljubav.

Slikovnica Sve je to obitelj! O djetetu nove djevojke brata tatine prijašnje žene i ostaloj rodbini vrlo je duhovito ilustrirana i pomno osmišljena. Slijedi motivacije mnoštva likova koji se protežu kroz slikovnicu i pojavljuju od stranice do stranice. Prikazuje mnoštvo zanimljivih primjera različitih obitelji, u kojima se današnja djeca urbanoga svijeta mogu pronaći. Ne zaboravljaju se čak ni sličnosti između roditelja i djece, a svakoj, pa i najneveselijoj temi pristupa se s jednakom blagom optimističnošću. Pri tome se ide i u krajnost, primjerice kad se konstatira da lezbijska obitelj jednostavno „dogovorom“ s homoseksualnom može doći do djeteta. Kakve je prirode taj dogovor, ne objašnjava se do kraja. Izrazita demokratičnost slikovnice njezina je vrlina, jer se ta demokratičnost na najjednostavniji način afirmira iz primjera u primjer. Pojam obitelji vrlo je složen i danas izuzetno proširen. A djeci je potreban vedar odnos s bliskom stvarnošću, čemu su težile autorice. Pronašle su vrlo dopadljiv način, pomalo stripovski i anegdotalni, da uvjere svoje čitatelje.

Kad promišljam o sve četiri slikovnice, uviđam da govore o suvremenoj djeci u velikim i manjim gradovima i gorućim pitanjima njihova odrastanja: osamostaljivanju u društvu vršnjaka kad odraslih i nema baš u blizini, životu sa samohranim roditeljem, načinima da se jezikom prevladaju otuđenja i rađaju prisniji odnosi u hladnim okruženjima, snalaženju u očito sve zamršenijem rodbinskom i obiteljskom umrežavanju. Nije ni kakvo čudo da o ovim temama na posebno dojmive načine progovaraju flamanski, njemački i drugi sjevernoeuropski autori jer oni žive takve živote ili ih zamjećuju oko sebe. Stoga je dobro da se ove teme sele u slikovnice, premda mi se čini da će u našim okolnostima čitatelji manje prihvaćati ova umjetnička djela (često višestruko nagrađivana u domicilnim sredinama) jer se na neki neodređen način, najviše u likovnome smislu, osjeća da autori dolaze iz drugačijih viđenja stvarnosti, iz svjetova kulturom udaljenih od ovoga našeg. Ne teže tome da se svide prosječnom konzumentu, ne koketiraju s čitateljem (osobito ne malenim) – osim iznimke posljednje slikovnice u ovome prikazu. A možda i griješim. Možda će zbog te čudnovatosti i smirene ljepote različitih viđenja stvarnosti biti privlačniji i uočljiviji.

Diana Zalar (rođ. Barić, 1965.) rođena je u Splitu, gdje je završila srednju školu i osnovnu glazbenu školu (profesorica Ranka Cuzzi). Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je jugoslavistiku 1990., magistrirala je 1994., a doktorirala 2002. godine. Nakon fakulteta radila je u osnovnoj školi, potom kao knjižničarka. Od 1996. u zvanju je asistentice na Filozofskom fakultetu - Pedagoške znanosti, Odsjek za razrednu nastavu i predškolski odgoj – danas Učiteljski fakultet u Zagrebu, a od 2016. redovita je profesorica. Predaje kolegije Svjetska dječja književnost, Hrvatska dječja književnost i Suvremene književne teorije u dječjoj književnosti na studijima za odgojitelje i učitelje. Predavala je na doktorskom studiju. Bila je voditeljica projekta *Dječja i usmena književnost u interferenciji*, te istraživačica u znanstvenoistraživačkom projektu *Hrvatska dječja književnost u kontekstu svjetske dječje književnosti* i projektu *Hrvatska bibliografija dječjih knjiga do 1945.* u sklopu znanstvenog programa *Hrvatska dječja književnost u europskom okružju*. Suurednica je i suautorica znanstvene knjige o djelu Grigora Viteza. Autorica je znanstvenih knjiga *Poezija u zrcalu nastave* i *Potjevni hologrami – studije, eseji i kritike iz književnosti za djecu i mladež*, suautorica knjiga *Izlet u muzej na mala vrata – prema teoriji slikovnice*, *Slikovnica i dijete I*, *Slikovnica i dijete II*, te monografije *Ivan Kušan – dijalog s motivom*. Autorica je znanstvenih i stručnih radova, antologija, poglavlja u knjigama, pogovora i predgovora, recenzentica znanstvenih i stručnih izdanja. Suosnivačica je i članica užeg uredništva *Libri et Liberi*, časopis za istraživanje dječje književnosti i kulture (od osnutka do danas) te *Književnost i dijete*, časopis za dječju književnost i književnost za mlade (do 2016.). Njezini znanstveni interesi prvenstveno su vezani uz istraživanje bajke i fantastične proze, suvremenu poeziju i suvremenu slikovnicu. Napisala je knjigu za djecu *Vile hrvatskih pisaca* (2002.) koju je ilustrirao Milivoj Čeran i za to je dobio nagradu *Sfera*. Živi sa suprugom Hrvojem Zalarom, glumcem i piscem, s kojim ima troje djece.